

Карчевський Микола Віталійович – докторант Національної академії внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук, доцент

До питання визначення інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони

Аргументується визначення інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони.

Ключові слова: інформаційна безпека, кримінальна відповідальність, кримінально-правова охорона.

На сьогодні в кримінально-правовому дискурсі поняття “інформаційна безпека” переважно використовується в надто вузькому значенні: як захищеність від витоку відомостей, що містять державну таємницю. Насамперед, це пов'язано з тим, що у КК України воно використовується тільки в диспозиції ч. 1 ст. 111, яка передбачає відповідальність за державну зраду. Так, М. І. Хавронюк обгрунтовано зазначає, що безпосереднім об'єктом державної зради є національна безпека переважно у сфері державної безпеки, інформаційній, економічній, науково-технологічній і військовій сферах, при цьому робить уточнююче зауваження про те, що в контексті ст. 111 інформаційна безпека, перш за все, означає захищеність України від витоку інформації, що складає державну таємницю [1, с. 257–258]. Е. М. Кісілюк та В. І. Павліковський у ході аналізу складу злочину державної зради зазначають, що під загрозами національній (у тому числі державній) безпеці України в інформаційній сфері слід розуміти витік інформації, яка становить державну таємницю [2, с. 31]. Подібні позиції висловлюються і в роботах інших авторів [3, с. 256; 4, с. 244; 5, с. 327].

Очевидно, що таке становище не відповідає соціальним тенденціям інформатизації та зумовленим ними потребам у правовому регулюванні охорони суспільних відносин. Як правильно зазначає Л. Шуберт: “Науковість пізнання певного суспільного явища, узагальненого в понятті, полягає в тому, що наука намагається таким чином уточнити поняття, щоб його зміст відповідав даній історичній обстановці” [6, с. 11].

В умовах, коли можливі загрози у сфері інформаційної безпеки далеко не вичерплюються витоком відомостей, що складають державну таємницю, кримінальне право, як нормативна база охорони суспільних відносин від злочинних посягань, не повинне розглядати інформаційну безпеку настільки вузько.

Метою даної роботи є спроба запропонувати таке визначення інформаційної безпеки, яке б урахувало сучасні соціальні тенденції та зумовлені ними потреби в кримінально-правовій охороні.

Окремо зазначимо, що в межах суміжних юридичних наук, зокрема в адміністративному та інформаційному праві, здійснено достатньо значну кількість досліджень з питань інформаційної безпеки, отримано вагомі наукові результати [7–10]. І хоча можливості їх використання в межах цієї роботи обмежені відомою специфікою предмета й методу кримінально-правового регулювання, аналіз висловлених пропозицій щодо сутності інформаційної безпеки та загальних засад її правового забезпечення є необхідним. Таким чином, для формулювання науково обґрунтованого визначення інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони потрібно: по-перше, провести аналіз генези нормативно-правового відображення досліджуваного поняття; по-друге, встановити його сутнісні характеристики шляхом дослідження підходів до визначення цього поняття, запропонованих у суміжних юридичних науках; по-третє, ураховуючи специфіку інформаційної безпеки саме як об'єкта кримінально-правової охорони, сформулювати необхідне визначення.

Проведений, аналіз національного законодавства [11, с. 11–15] дає підстави стверджувати, що наявною є тенденція до розширення змісту законодавчого визначення поняття “інформаційна безпека”. З розвитком інформатизації суспільства та вдосконаленням нормативно-правового забезпечення цих процесів розуміння інформаційної безпеки на законодавчому рівні пройшло шлях від вузького, найпростішого її визначення як технічного захисту інформації до складної розгалуженої системи характеристик, викладених у Доктрині інформаційної безпеки України [12].

Про складність та багатовимірність категорії “інформаційна безпека” свідчить і активний науковий дискурс вітчизняних й зарубіжних дослідників з приводу формулювання її ключових ознак, структури, видів тощо [9, 10, 12–15]. Аналіз висловлених позицій дозволяє стверджувати, що в сучасній юридичній науці під інформаційною безпекою розуміється знову ж таки далеко не тільки забезпечення цілісності інформаційного ресурсу, режиму обмеженого доступу до нього. Таке становище є абсолютно адекватним відображенням того значення, якого сьогодні набувають інформаційні процеси, усвідомленням державного рівня небезпеки негативних інформаційних впливів та обмеження до-

ступу до інформації. Найбільш вдало специфіку інформаційної безпеки як **об'єкта правового регулювання** розкриває Б. А. Кормич:

“1. Зона інформаційної безпеки знаходиться на перехресті функції національної безпеки та інформаційної функції держави.

2. Питання інформаційної безпеки держави має екстериторіальний характер.

3. Суспільні відносини, що входять до інформаційної безпеки є неоднорідними та різноплановими.

4. Компетенція держави у сфері інформаційної безпеки зумовлюється конкуренцією між інформаційними правами особи та функціями держави її органів із регулювання інформаційних процесів.

5. У демократичному суспільстві державне регулювання інформаційної сфери можливе лише шляхом встановлення правових норм.

6. Політика інформаційної безпеки має багатовекторний характер. Її головними складовими (векторами) є: регулювання інформаційних відносин з метою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, підтримання законності; регулювання інформаційних відносин з метою забезпечення прав і свобод громадян, здоров'я та моральності; регулювання інформаційних відносин у сфері комерційної інформації” [16, с. 108].

Починаючи розгляд інформаційної безпеки як **об'єкта кримінально-правової охорони**, по-перше, зазначимо, що за суттю вона є не певним станом або захищеністю, а системою суспільних відносин. Будь-який інший підхід входив би в очевидну суперечність з аксіоматичними положеннями юридичної науки. Крім цього, дуже важливою сутнісною ознакою інформаційної безпеки є її динамічність, оскільки вона, у найширшому розумінні, являє собою забезпечення стабільності та розвитку інформаційної сфери, яка постійно змінюється через різноманіття потреб учасників інформаційних відносин. У зв'язку з останнім, зауважимо, що більшість із наведених визначень хоча й фіксують важливі, конститутивні ознаки інформаційної безпеки, однак розглядають її як стабільне, незмінне явище: “стан захищеності”, “здатність захищати”, “захищеність” тощо. Російський дослідник Н. І. Зінченко зазначає, що розуміння безпеки держави як певного стану чи можливості протистояти супротивнику або захищеності його основ є обмеженим і не може бути сприйняте безперечно, оскільки всі ці точки зору передбачають розгляд безпеки, по-перше, ізольовано від процесів, що викликають необхідність “захисту”, “протистояння”; по-друге, однобічно та в статичному стані, без урахування особливостей соціального розвитку [17, с. 187]. Висловлені положення також підтверджують обґрунтованість розгляду інформаційної безпеки саме як певної системи суспільних відносин.

По-друге, інформаційна безпека має специфічне подвійне значення. У Доктрині інформаційної безпеки України вона розглядається

як: 1) невід’ємна складова кожної зі сфер національної безпеки; 2) самостійна сфера національної безпеки. У контексті розв’язання завдань правового регулювання та охорони це означає, що нормативно-правовий вплив на відносини інформаційної безпеки здійснюється як у межах інформаційного права, так і за допомогою різноманітних інших конструктивних галузей права: конституційного, цивільного, банківського, комерційного тощо. Відповідно, і кримінально-правова охорона предмета нашого дослідження забезпечується за допомогою норм, що передбачають посягання на різноманітні родові об’єкти.

По-третє, суспільні відносини, що складають інформаційну безпеку як об’єкт кримінально-правової охорони, варто визначати так, щоб висновок щодо необхідності застосування кримінально-правових засобів для охорони саме цих відносин був чітким і послідовним. Необхідно погодитися з Б. Г. Розовським: “...джерело права – це життєво важливі інтереси й потреби людини. Об’єктивна необхідність піддати їх регулюванню породила право [18]. Отже, аксіомою є обумовленість визначення певного об’єкта кримінально-правової охорони встановленням тих соціальних потреб з приводу реалізації яких існують суспільні відносини, що потребують кримінально-правової охорони. У гуманітарній науці потреба визначається як стан організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому, що виражає залежність від об’єктивного змісту умов їх існування і розвитку та виступає джерелом різних форм їх активності [19]. Інтерпретуючи дані положення в контексті предмету дослідження, доцільно зазначити, що поява та функціонування суспільних відносин інформаційної безпеки пов’язані з інформаційною соціальною потребою. У найбільш загальному розумінні особу варто вважати такою, що перебуває в стані інформаційної безпеки, тоді, коли її потреба в інформації забезпечена належним чином. Тобто тоді, коли особа має можливість одержувати достовірну та достатню для здійснення ефективної діяльності інформацію. А суспільно небезпечними необхідно визнавати такі посягання у сфері інформаційної безпеки, які виключають або значно ускладнюють реалізацію інформаційної потреби.

З урахуванням зазначеного, інформаційну безпеку пропонується розуміти як систему суспільних відносин, що забезпечує можливість реалізації інформаційної потреби громадян, суспільства, держави. Реалізація інформаційної потреби здійснюється шляхом отримання доступу до необхідної інформації, базується на використанні інформаційних технологій та забезпечується формуванням інформаційного ресурсу. Отже, інформаційна безпека – система суспільних відносин щодо забезпечення реалізації інформаційних потреб громадян, суспільства, держави, яка включає: 1) відносини щодо забезпечення доступу до інформаційних ресурсів; 2) відносини щодо формування інформаційного ресурсу; 3) відносини щодо забезпечен-

ня функціонування інформаційних технологій як засобів доступу до інформаційного ресурсу та його формування.

Суб'єкт перебуває в стані інформаційної безпеки тоді, коли ефективність його діяльності забезпечена повною, достовірною та достатньою для прийняття рішень інформацією. Такий стан досягається соціальною активністю в трьох взаємопов'язаних групах суспільних відносин, що представляють собою структурні елементи інформаційної безпеки: суспільні відносини у сфері використання інформаційних технологій, у сфері забезпечення доступу до інформаційного ресурсу й у сфері формування інформаційного ресурсу. В межах першої групи забезпечується функціонування ефективних засобів інформаційної діяльності, у межах другої – забезпечується можливість суб'єктів отримувати доступ до необхідних інформаційних ресурсів, у межах третьої – формується інформаційний ресурс, що відповідає потребам суб'єктів. Серед означених суспільних відносин ті, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, і складають зміст інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [8-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Фактор, 2011. – 1280 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Кол. авторів А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; [наук. ред. серії О. М. Бандурка]. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
3. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / Отв. ред. С. С. Яценко. – [3-е изд., исправл. и доп.]. – К. : А. С. К., 2004. – 1096 с.
4. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – Х. : Одиссей, 2007. – 872 с.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; [За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – [4-е вид., доп.]. – Х. : ТОВ “Одіссей”, 2008. – 1208 с.
6. Шуберт Л. Об общественной опасности преступного деяния [Текст] / Л. Шуберт ; [пер. со словац. Р. П. Разумова] ; [ред. М. А. Гельфер]. – М. : Гостуриздат, 1960. – 239 с.
7. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / А. В. Колодюк ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Ін-т журналістики. – К., 2004. – 234 с.
8. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. – Одеса, 2004. – 427 с.
9. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Володимир Анатолійович Ліпкан ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 34 с.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

10. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А. І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 531 с.

11. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія / М. В. Карчевський ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ імені Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 528 с.

12. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми : мат-ли круглого столу (Київ, червень 1998 р.) [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Нац. ін-ту стратег. досл. – Режим доступу :

<http://www.niss.gov.ua/book/panorama/index.htm>.

13. Сашук Г. М. Безпекові імперативи телевізійного простору України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Ганна Миколаївна Сашук ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Ін-т журналістики. – К., 2005. – 16 с.

14. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. Н. Лопатин. – СПб., 2000. – 436 с.

15. Склярєнко О. А. Сучасні проблеми інформаційної безпеки України в умовах внутрішніх трансформацій / О. А. Склярєнко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2006. – Вип. 64. – Ч. 1. – С. 125–131.

16. Кормич Б. А. Функція держави щодо захисту інформаційної безпеки / Б. А. Кормич // Держава і право. – 2002. – Вип. 18. – С. 103–108.

17. Зинченко Н. И. Обеспечение безопасности личности, общества и государства: концептуально-теоретический аспект / Н. И. Зинченко // Социально-гуманитарное знание. – 2006. – № 6. – С. 175–188.

18. Розовский Б. Г. Всенародная собственность природных ресурсов : монография / Б. Г. Розовский ; Луган. гос. ун-т внутр. дел им. Э. А. Дидоренко. – Луганск : РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2012. – 160 с.

19. Новая философская энциклопедия : [в 4 т.] / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. Фонд ; Предс. научно-ред. совета В. С. Степин [Электронный ресурс] // Офіц. сайт ін-та філософії РАН. – Режим доступа :

<http://iph.ras.ru/elib/1431.html>.

Аргументируется определение информационной безопасности как объекта уголовно-правовой охраны.

Argued the definition of the information security as an object of the criminal law protection.

Стаття надійшла до редакції журналу 11 квітня 2012 року.